

Воден куклен театър

Бина Ангелова разговаря с Мирослав Цветанов и Роза Николова

На 29.8.2014 г. се състоя уникално събитие. Започна да дама представения първият оригинален, български воден куклен театър. Спектакълът „Райската птица“ е продукция на Малък куклен театър „Слон“. Това е единственият засега успешен опит за създаване на водно куклено представление извън географските граници на това древно изкуство – делтата на Червената река във Виетнам. Премиерното представление бе в езерото, в залата на големите котки на столичния зоопарк, където ще продължи да се играе през този сезон. Събитието предизвика огромен интерес и бе обширно отразено от повечето големи световни агенции, както и в електронната мрежа. Спектакълът е огромен успех не само за МКТ „Слон“, но и за цялата театрална общност на България, защото от 29 август т.г. ние сме втората страна в света, притежаваща и развиваща професионално едно уникално изкуство – театъра на вода. По-долу публикуваме разговора с авторите на събитието - доц. д-р Мирослав Цветанов и актрисата и режисьор Роза Николова.

Бина Ангелова (1986) е актриса. През 2010 г. завършва НАТФИЗ със специалност Актъорско майсторство за куклен театър в класа на проф. Румен Рачев. В момента прави магистратура по „Мениджмънт в сценичните изкуства“ в НАТФИЗ. Като актриса участва в спектакли, много от които удостоени с международни награди от фестивали в Белгия, Русия, Гърция и др.

Доцент Цветанов, водният куклен театър е дългогодишен обект на вашите научни изследвания. Какво Ви накара да „потопите“ в дълбините на това изкуство не само себе си, но и целия екип на театър „Слон“?

Мирослав Цветанов. Десетки години вече една специфична черта на нашето изкуство, наречена „кукленост“ прави кукления театър едновременно различен и необяснимо-магнетичен за малки и за големи. Различните системи кукли обаче не използват тази специфична особеност на одухотворената материя през цялото време. Въпреки изобретателно конструирани през хилядолетията механизми, у тях по-често взема превес безсмисленото уподобяване на живия човек. Така куклата лесно може да загуби именно своята уникална специфичност на присъствието. В процеса на работата върху водните кукли открих, че при тях, дори когато пресъздаваш съвсем човешки персонажи, те сами заживяват в един наистина само техен, чисто куклен свят, а от това човешките препратки и внушения стават неимоверно по-ярки. Сега съм сигурен, че толкова мощно внушение живеят „човешки“ театър не може да ни поднесе. Водните кукли носят органично „куклеността“ в себе си. Ето затова скочихме в „дълбокото“ без „предпазни пояси“.

Изкуството на водния куклен театър съществува само на едно място в света и тайните му остават загадка и до ден-днешен. Как успяхте да проникнете в тези тайни или създадохте абсолютно нова технология, необходима Ви за „Райската птица“?

Мирослав Цветанов. Този въпрос ме връща далече назад. В началото изглеждаше, че има дори твърде много информация – албуми със снимки, видео – навсякъде в интернет, дори филми как се правят тези странни кукли... Отдавна изследвах технологичните проблеми на различните кукли, използвани в нашето изкуство, и за мен тайни наистина нямаше. При водните кукли също. Изглеждаше, че е достатъчно просто да повториш механизмите и сглобките, а останалото е просто въпрос на дизайн (все пак бях изгледал и познавах десетки филми и образци). Прототипът на Райската птица беше готов. Работеше безотказно на сухо и бях горд, че моята кукла в сравнение с виетнамските може много повече... Отидохме да я пуснем на вода. Не че се изненадах много, но тази кукла вече не работеше както трябва. По-точно направо спря. Наложих се да науча още много неща за хидродинамиката и за влиянието на нищожно количество вода, попаднало върху куклата, което коренно променя параметрите ѝ. Ето заради това, а и заради запазването на вече конструирани възможности на птицата може да се каже, че нашите кукли наистина работят с наша, уникална технология.

За своето 26-годишно съществуване във всеки свой спектакъл театър „Слон“ въвежда по нещо ново, нещо „за първи път“. Какво Ви вдъхновява за това непрекъснато новаторско търсене и с какво водният куклен театър обогатява съвременното ни театрално изкуство?

Мирослав Цветанов. Изкушавам се да отговоря отзад-напред. Театър на вода – как звучи само!... Това са съвсем нови, непознати за европейския зрител, а и творец художествени изразни средства. Представяте ли си колко ще се обогати духовният ни свят от това, че в XXI век изведнъж се появява нещо досега невиджано на европейска сцена. Представяте ли си какво значи да си гражданин на първата страна в света, която е могла чак 1000 години след първата му поява – успешно да пренесе подобно нещо извън неговата родина. В нашата работа обаче, колкото и невероятно нещо да измислиш – то би могло да си остане само идея (появява се дори не и на хартия), ако нямаш непоклатим екип от съмишленици. Иначе казано, всичко това не би могло да се случи без Роза, Диляна – известната наша художничка, младият композитор Пламен, актрисата Върбина Ангелова и много други, които макар и не изброени в афиша, имат изключителна роля и на които съм безкрайно благо-

дарен. А иначе наистина във всяко представление има по нещо, въведено „за първи път“. Само няколко примера.

„Мечо Пух“. Двама актьори, 5 кукли едновременно на сцената (но не седят, а играят), успоредно се изпълнява музика на живо с 2 инструмента и се води повествованието. Само от двама актьори!!!

„Котаракът с чизми“. Декорът се разгръща върху цялата сцена „излизайки“ от стара книга, която можеш да държиш под мишница. А от плоските и движещи се картинки излизат обемни герои и обратно. За пръв път тук имаме масова сцена (по 5 дървари, косачи, овце с овчар) плюс две обемни кукли, музика на живо, а нито една кукла не е статична. И отново само двама изпълнители.

„Свинарят“. Шест различни картини, само чрез трансформация на една стара латерна и то в реално време, докато тече действието.

А непрестанните магии в „Кученцето и котенцето“, а постигането на близък и далечен план като в киното, а метаморфозите в сцената на сенки от „Файтона“, заради която се наложи всеки път да обявяваме, че няма използвана мултимедия и много, много други.

Традиционният воден куклен театър използва и традиционни сюжети за своите представления. Госпожо Николова, Вие сте драматург и режисьор на повечето от спектаклите на МКТ „Слон“, какво беше най-голямото предизвикателство, което срещнахте при създаването на сценария за спектакъла?

Роза Николова. Всяко ново представление си е предизвикателство. Не обичам да минавам по „стари пътища“, по отгъпаните, сигурни пътеки. Няма го удоволствието от откритието. От творчеството. Скучно и досадно ми е изкуството на конвейер. Когато отида на театър, искам да ме изненадат с нещо ново. Искрено се радвам, когато това се случи. Между другото ще споделя тук, че най-интересни, най-нови, най-удивителни и запомнящи се спектакли, съм гледала именно на сцената на театъра с кукли. Но да се върна на въпроса. Когато работя върху нов спектакъл, никога не се съобразявам дали би се харесал на публиката или не. Правя спектакъл, който самата искам да гледам. Така са се появявали през годините и различните ни представления, в които винаги има нещо ново, различно, направено. Водният спектакъл обаче, се оказва още по-голямо предизвикателство. Освен че никога не е правен такъв спектакъл извън родината му, той е и строго специфичен, свързан с културата и традицията на една различна от нас и като философия, и като религия страна. Съществуваше опасност да имитираме както посланието, така и изображението на нещо, което не може да бъде наше. Така освен невероятното пре-

дизвикателство – създаването на кукли, работещи и живеещи в такава необичайна сценична среда, каквато е водата, друго такова беше и избирането на сюжет, създаването на сценария, героите и посланието му. Решението дойде трудно, но нещата се наместиха от само себе си, когато ги сложихме на по-познатата ни основа – европейската традиция, философия и религия. В нашия спектакъл става дума за докоснатата вода, самоосъзналата се вода, самосъздаващата се и саморазрушаваща се вода, търсещата вода, изначалната вода, свещената вода.

За писането Ви има ли някакво значение вида кукли (марионетки, явайки, естрадни и т.н.), за които пишете? В този смисъл с какво водният театър е по-различен?

Роза Николова. Куклата в театъра с кукли е обобщен образ. Различната драматургия и посланието изискват и съответна система кукли, или дори няколко системи кукли в един спектакъл. Много често обобщението на куклата стига до знак, до символ. Такива са куклите в спектакъла ни „Омагьосаният файтон“ по Константи Галчински. Такива са и тези в „Райската птица“. Кукленият театър в голяма степен е театър на изображението, на художника. Често от него зависи успехът или неуспехът на спектакъла. Както, когато четеш хубава книга и илюстрациите са добри, те допълват текста. Случвало ми се е обаче да чета любима книга и да закривам с ръка рисунката от страни. А в кукления театър куклата има още по-важна роля, бих казала основна, за извеждането на идея, и изобщо за това да има спектакъл. В кукления театър се събрани всички изкуства. Ако има разминаване между изображението и основното послание – просто няма да има спектакъл, публиката ще се отдръпне. А и куклата, с която актьорът изгражда

своята роля, трябва да бъде част от него, да го изразява, да го надгражда, а не да му пречи, или да го ограничава. Когато кукленият театър се създава от хора, които мислят и творят в художествен синхрон, като един, той е с неограничени възможности. Затова съм благодарна на съдбата, че ме срещна с Миро, който като магьосник овеществява всичко, което мечтая да покажа на сцена. Случвало ми се е, да му разкажа идеята си и как си я представям, но добавяйки, че според мен това е невъзможно да стане, а той: Не, не е невъзможно! И го прави. Когато видях първата от куклите му – триметровата змия в „Райската птица“, как тръгна във водата, просто казах: „Мирослав Цветанов е магьосник!“ А каква да е системата кукли, си подсказва самата драматургия. И какво и как иска да достигне като послание до публиката постановчикът. Няма правило. Например един от най-хубавите спектакли на пиесата „Дон Жуан“, който съм гледала, е с петрушки, на кукления театър на Архангелск.

Какво е посланието Ви в спектакъла „Райската птица“?

Роза Николова. Когато работя върху спектакъл, никога не си поставям за задача да преследвам някакво точно определено послание. Това е работа на критиците. Обикновено с всеки свой спектакъл по-скоро търся отговори на въпроси, които самата мен ме вълнуват. Това особено много важи за последните ни спектакли – „Омагьосаният файтон“ и „Райската птица“ – и в двата става дума за извечните неща: Кой сме, откъде идваме, накъде отиваме...

Мирослав Цветанов. Посланието първо е заложено в литературния материал. После прочитът на режисьора трябва да защити това послание, ако иска да остане верен на автора. При нас и зад двете стои Роза. Разбира се позицията ми на актьор в представлението изисква да проведя действителните си задачи така, че вече заложеното послание да отключи въображението, а оттам и размислите на зрителя по темата. Като сценограф и автор на куклите обаче, задачата ми беше многократно по-трудна. Куклите, които трябваше да създам и които нямат текст, с който да се „спасяват“, изискват едновременно голяма изобретателност за конструкциите и чистота и пестеливост на присъствието. Ако пък трябва да провокираш зрителя само чрез действие, става изключително трудно. Ето защо освен на типизацията на персонажите заложих и на множество трансформации, близки и далечни планове, дубли на кукли и други – поддържащи многообразие и неповтаряемост на изразните средства, за да провокирам у зрителя заложената идея. И, както по-горе подсказва Роза Николова, това няма как да се случи, ако художникът не се

превърне в съавтор и съмишленник при поднасяне на визуалното решение в посока на защитаваната идея.

Разкажете за авторската музика на композитора Пламен Цветанов. За пръв път се пише музика за куклено представление в класическа сонатна форма...

Роза Николова. Музиката в нашите спектакли често има и основна роля. Така е и в „Цирк? Цирк?! Цирк!!“, и в „Омагьосаният файтон“, така е и в „Райската птица“. Това са спектакли, в които вече дори думите са сякаш излишни – изкристализирали са до музика и изображение. Те – музиката и изображението са създавани едно за друго, допълват се, доизграждат се. Дори така са работени – докато се поставяше например „Омагьосаният файтон“, Пламен беше на всяка репетиция и успоредно пишеше музика за това, което се случваше на сцената. Водният спектакъл е предизвикателство за всички, които го създавахме, включително за композитора. Затова и Пламен Цветанов избира именно да създаде класическо произведение за оркестър. Идеята е да бъде изпълнявана и на живо. Много спектакли в кукления театър са правени по класически музикални произведения, но аз лично не съм чувала за обратното – да се напише класическо музикално произведение (соната в четири части), за куклена постановка. Това е другото, което в „Райската птица“ се случва за пръв път.

Мирослав Цветанов. Всъщност идеята да се напише толкова сложно и дълго оркестрово произведение за спектакъла е на самия Пламен. Тази музиката не е просто подкрепяща спектакъла. Тя се превръща в отделно произведение, в уникална музикална драматургия, която се вписва органично в тъканта на спектакъла... Макар, че е само на 28, Пламен вече има богат опит като автор на кино и театрална музика. Музиката му за „Райската птица“ дори и изпълнена отделно от спектакъла няма да загуби нито очарованието си, нито философските си послания.

„Задкулието“ винаги е интересно. Какви бяха най-невероятните случки по време на репетиции?

Роза Николова. Наскоро попаднах на статия за мълчаната вода – тя се събира от три кладенеца и се смята, че има лечебни и магични свойства – от три извора е и свещената вода, живата вода. Тогава се сетих, че първите ни репетиции на спектакъла бяха на едно място в планината (нарича се Кръстатец) – там на кръст се пресичат три реки, от три различни извора. В средата им е мястото, където за пръв път оживя „Райската птица“. Смятам това за добър знак. А иначе имаше и смешни, и забавни случаи – на една от репетициите, актрисата Върбина Ангелова, която много се бои от змии,

Воден куклен театър
Water Puppet Theater

така се уплаши от змията на Миро, че избяга и викаше за помощ. Хем тя самата участва в сцената. А когато отидохме на репетиции в Столичния зоопарк, където в залата на големите котки щяхме да представяме спектакъла, хората там се запритесняваха как ще реагират на това тигрите и лъвовете – да не започнат да реват, и да не може да се играе. Какво беше удивлението им, а и нашето, че още след като затъмнихме, пуснахме музика и спектакълът тръгна – те се наредиха да гледат и наистина гледаха. Нашата първа публика. Смятам, че им хареса. И когато ни виждаха, че се приготвяме за спектакъла, вече знаеха и заемаха местата си. Чак на четвъртата, пета репетиция, вече го бяха гледали и понякога си лягаха да спят. ■

Мирослав
Цветанов
със своя кукла

За децата и кукления театър

Албена Тагарева

Албена Тагарева (1988) е театровед. През 2011 г. завършва специалност Театрознание и театрален мениджмънт, а през 2012 г. магистърската Театрално изкуство в НАТФИЗ. От 2013 г. е докторант в ИИИЗк към БАН. Публикува театрални рецензии в „Литературен вестник“, сп. „Homo Ludens“, „Нови драматургии“ и др. Интересите ѝ в областта на театралната критика са свързани със съвременните течения в театъра. През 2013 участва в комисията определила номинациите за наградата „ИКАР“. Част е от екипа на Фондация „Арт Офис“.

Няма спор, че благодарение на кукления театър децата за първи път се срещат с театралното изкуство. Куклите имат способността да създават магически свят, в който детето може да разпростре своето въображение, може да съчини истории и да създава образи, ако разбира се големите му позволят това преживяване. Защо куклените спектакли не винаги са това, което възрастните очакват и се надяват да видят децата им. За съжаление има и такива, които са далеч от професионализма, изискващ се от всяко едно изкуство. Защо набързо скалъпеният, с подръчни средства спектакъл може да бъде и е конкуренция на произведения с доказани качества. Това е въпрос, чийто отговор едва ли ще бъде намерен още дълги години, но това не би трябвало да ни пречи да го поставяме отново и отново.

Какво се крие зад всичко това? За никого не е тайна практиката на директна продажба на куклени спектакли за деца между 3 и 6 години направо в детските градини. По този начин не се налага на учителките да извеждат децата извън заведенията, което ги облекчава до известна степен. На свой ред „Мохамед отива при планината“. Въпреки че чрез така разменените роли тотално се отнема на децата социалното преживяване „ходене на театър“, все пак това не е най-страшното. Страшното произтича от факта, че в детските заведения се показват спектакли със съмнителни качества, избрани не заради художественото им ниво, а заради цената, която са предложили. Разбира се тук веднага се появява и въпросът от къде можем да бъдем сигурни какви са точно тези спектакли и колко добри или лоши са те? Отговорът е много прост

– не можем. Поради простата причина, че те се играят само и единствено в детските градини, само и единствено пред децата и техните възпитатели. Как можем да знаем какво гледат децата, когато никой друг освен тях не го вижда?

Къде е проблемът? Освен, че изборът какво представление да бъде показано на децата се взема по икономически, а не по художествени причини, ниската цена, на която се продават тези спектакли „фантоми“, на практика предотвратява всяка възможност за конкуренция на други спектакли, били те и значително по-стойностни. Тук не става въпрос за това кой колко ще получи, а за отсъстващия принцип за контрол на качеството.

Основният проблем е, че няма принципи, по които директорите на детските заведения подбират продукцията, която се показва пред децата. А това не би трябвало да бъде толкова трудно. Във всеки сравнително голям град има куклен театър, които би могъл да предложи изнесени представления както в рамките на града, така и до околните по-малки населени места, където няма такава институция. Не трябва да очакваме, че това ще стане единствено и само на пазарен принцип, защото тогава рискуваме достъпът на децата до стойностен театър съвсем да бъде ограничен. В някои от малките населени места децата за първи път се срещат с кукленото изкуство именно в детските градини, като те никога не са стъпвали в театрален салон. И тук въпросът за качеството на представленията стои с най-голяма сила, защото липсата на разнообразие няма как да възпита в подрастващите вкус към изкуството. По този начин можем само да отблъснем най-малките от театъра. ■